

**MEHMED ALİ PAŞA'NIN ANADOLU'YA SALDIRISININ NİĞDE
VE NEVŞEHİR YÖRESİNDEKİ TESİRLERİ*****THE EFFECTS OF THE ATTACKS TO ANATOLIA BY MEHMED
ALI PASHA ON NİĞDE AND NEVŞEHİR PROVINCES***Efkan UZUN*****Özet:**

Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü zor durumun bir neticesi olarak Mısır'ın yönetiminde tek söz sahibi olan Mehmed Ali Paşa, Napolyon'un Mısır'ı işgali üzerine oraya gönderilen seçme askerler arasında bu ülkeye gitmiştir. Mora İsyanı'nın bastırılması için kendisinden yardım istenince, Mora ve Girit valiliğinin kendisine verilmesini arzu etmiş, Edirne antlaşmasıyla Mora bağımsız Yunanistan'a geçince Mora'ya karşılık Suriye valiliğini istemiştir. Sultan II. Mahmut Girit'i kabul etmiş ancak Suriye valiliğini vermemiş, bunun üzerine Mehmed Ali Paşa isyan etmiştir. Oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu; Suriye'yi ele geçirmiş, Osmanlı ordularını Adana ve Konya'da mağlup ederek Kütahya'ya kadar ilerlemiştir. Başkent İstanbul tehlikeye girince Sultan II. Mahmut Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Rus donanma ve ordusu İstanbul önlerine gelince bu durumdan İngiltere ve Fransa rahatsız olmuştur. Onların müdahalesi ile bu problem, uluslararası bir boyut kazanmış ve imzalanan Kütahya Antlaşması'yla mesele muvakkat bir süre için çözüme kavuşturulmuştur.

Çalışmamızda, Mehmed Ali'nin oğlu İbrahim'in Anadolu'ya saldırısı esnasında Niğde ve Nevşehir yöresinde oluşan kritik durum, halkın endişesi, Osmanlı ordusu için verilen teknik ve askeri destek gibi bazı hususlar yeni çıkan birtakım bilgi ve belgeler ışığında ele alınacaktır.

Çalışmamızın amacı, Orta Anadolu tarihinde cereyan eden bu hadiseyi farklı bir cepheden incelemek ve tanıtmaktır. Bunun için zamanımıza kadar ortaya konan çalışmalardan, zamanın ana kaynaklarından faydalanılacak ve Osmanlı Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili belgeler de kullanılacaktır. Yapılan bu çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden biri olan tarama modeli ve doküman inceleme yöntemi kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Nevşehir, Kavalalı, Mısır Ordusu, Savaş.

* Bu çalışma, 3-6 Mayıs 2012 tarihleri arasında Niğde'de gerçekleştirilen 1. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu'nda sunulmuş olan bildirinin düzenlenmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü - Niğde
efganuzun@gmail.com

Abstract:

Mehmed Ali Pasha was the absolute ruler in Egypt since the Ottoman Empire was in very bad situation at that time as a result of some events. Mehmed Ali Pasha was among the soldiers sent to Egypt upon the invasion of the country by Napoleon. When his help was demanded to eliminate the rebellion in the Morea by the Sultan Mahmud the second of the Ottoman Empire, he wanted to be the governor of the Morea and the Crete Island in return for its help. However, when the Morea was taken by independent Greece in Edirne Treaty, therefore, he wanted to be the governor of Syria in place of the Morea. Sultan Mahmut the Second accepted to appoint him as the governor of the Crete Island but not Syria. As a result of this disagreement, he rebelled against the rule of The Ottoman Empire. His son, Ibrahim Pasha, invaded Syria with his Egyptian troops and he defeated the Ottoman army in Adana and Konya. He reached as far as Kutahya Province. The capital city, Istanbul, was in jeopardy and Sultan Mahmut the second, had to demand the aid of the Russians. When the Russian Navy reached Istanbul, England and France became worried about the situation. The domestic problem turned into an international one. The problem was solved temporarily by Kutahya Treaty signed by related states.

In our study, issues related to the event such as the critical situations at that time, the worries of the people of the provinces, the technical and military support given to the empire by the provinces during Ibrahim Pasha's attacks, son of Mehmed Ali Pasha were discussed in the light of some documents and data emerged lately.

The aim of the study is to introduce and discuss the event with a different aspect. Therefore, the studies about the subject done so far and documents in the archives of the empire were used. Screening model, one of the qualitative research was used in the study.

Key words: Nevşehir, Niğde, Egyptian Army, War.

Giriş

Mısır'da, idarenin Osmanlılardan Kavalalılar hanedanına geçmesini sağlayan Mehmed Ali Paşa, 1769 senesinde bugün Yunanistan sınırları içerisinde olan Kavala'da doğdu. Kavala kasabasında bekçibaşılık yapan babası İbrahim Ağa'nın 17 çocuğu içinde hayatta kalan tek evladıdır. Bu sebeple babasından aşırı derecede bir şefkat ve muhabbet gördü. Küçük yaşında babasını kaybetmiş olması hayatındaki en derin iz bırakan hadiselerden birisidir. Babasının ölümünden sonra, bir müddet Kavala mütesellimi olan, amcası Tosun Ağa'nın himayesinde yaşamış, amcası idam edilince de kimsesiz kalmıştır. Amcasının ölümü üzerine himayesiz kalan Mehmed Ali, çocuk denecek yaşta iş hayatına atılmış, önce postacılık sonra da simsarlık yapmıştır (Altundağ, 1945: 21-22).

18 yaşında askerlik hizmetine giren genç Mehmed Ali, Mısır'ı, Napolyon Bonapart'ın kuvvetlerinden kurtarmak için, Kavala'dan yola çıkan

seçme askerlerin başında bulunan Ali Ağa'nın muavini olarak Kahire'ye geldi ve kısa süre sonra bu askerlerin başına geçti. Okur-yazar olmadığı hâlde çalışkanlığı, cesareti ve kabiliyeti sayesinde kendini ispatlamış ve serçeşmelik unvanıyla Kahire'deki başıbozuk Kölemen askerlerinin başına geçmiştir. Napolyon'un işgali sırasında Fransız kuvvetleriyle çarpışmış, Fransızlarla yapılan savaşlarda ve özellikle Ebû Kayr muharebesinde cesaretiyle öne çıkıp şöhret kazanmış ve itibarını devamlı surette arttırmıştır (Altundağ, 1945: 23-24).

Napolyon'un Mısır'ı terk etmesinden sonra, Sultan III. Selim bölgedeki Osmanlı idaresini kuvvetlendirmek amacıyla, birtakım tedbirler almanın zaruriyetini görmüş ve önce kendilerini Mısır'ın gerçek sahibi sayan Kölemen beylerini ortadan kaldırmanın yollarını aramıştır. Bunun için Hüsrev Paşa, Kahire valiliğine tayin edilerek kuvvetli bir idare ve düzenli bir ordu kurmakla vazifelendirilmiştir. Hüsrev Paşa, başıbozuk askerleri Kahire'den uzaklaştırmaya başlayınca, bunlar verilmemiş maaşlarını bahane ederek isyan etmişler ve Hüsrev Paşa Mısır'dan kaçmak zorunda kalmıştır.

Çıkan bu kargaşa ortamını kendi lehine çeviren Mehmed Ali, Mısır'daki bu ayaklanmayı bastırmayı başarmış ve ülkede sükûneti temin etmiştir. Bu arada Mısır valiliği Hurşit Paşa'ya verildi. Yeni vali Hurşit Paşa, Mısır'da ciddi bir güce sahip bulunduğunu gördüğü Kavalalı Mehmed Ali'yi uzaklaştırmak için vezirlik rütbesiyle Cidde valiliğine tayin ettirmeyi başarmış, ancak Mısır'dan çıkmak istemeyen Mehmed Ali, Hurşit Paşa'ya karşı ayaklanmıştır. Sultan III. Selim ve Babıâli ise, Mısır'da kuvvetli bir idarenin ancak Mehmed Ali tarafından sağlanacağını kestirebilmekteydi. Daha da önemlisi bu sırada mukaddes beldeleri ellerine geçirmeye hazırlanan Vehhâbîlerin ortaya çıkmış olması Mehmed Ali Paşa'ya iyi bir fırsat sunmuştur. 1805 yılında, Vehhâbîlerin tahribatını önleme ve ele geçirdikleri yerleri geri alma şartıyla Padişah, Onu Mısır valiliğine tayin etmiştir (Altundağ, 1945:24-25; Kutluoğlu, 2002:62-63; Geniş bilgi için bkz. Çetin, 1998:19-108).

Tarihin şahitliği ile sabit olduğu hâliyle, Mısır'da valilik yapmak zordu¹. Mehmed Ali Paşa valiliğe getirildiği zaman, kendisinden önceki valiler gibi sıkıntılar yaşadı. O, Mısır'da kuvvetli bir idare kurmanın planlarını yapıyordu. Fakat Mısır'daki Kölemen beyleri ile İngilizler böyle bir idarenin kurulmasına taraftar değildiler. Çünkü 1807'de İngiliz kuvvetleri, Mısır'ın zabtına giriştiler. Bu sırada Osmanlı Devleti Rusya ile savaş yaptığı için, Mısır'a yardım edebilecek bir durumda değildi. Mehmed Ali Paşa kurduğu disiplinli, düzenli ve modern teknoloji ile desteklenmiş ordusu ile İngiliz kuvvetlerini ciddi bir yenilgiye uğratarak, geri çekilmek zorunda bıraktı. Bu başarısı üzerine Mısır'ın sahil kısmı da Mehmed Ali

¹ Mısır idarecilerine bir örnek için bkz. Andre Raymond, *Yeniçerilerin Kahiresi*, (Çev.Alp Tümertekin) İstanbul,1999, YKY.

Paşa'ya bırakılmış ve İstanbul'da tutulan oğlu İbrahim de defterdar olarak Mısır'a gönderilmiştir. Artık biraz daha güçlenen Mehmed Ali Paşa, Mısır'ı rahat bir şekilde idare edebilmek için Kölemen beylerinin ortadan kaldırılması gerektiğini anlamış bulunuyordu. Başları her sıkıştığında İngiliz veya Fransız kuvvetlerini ülkelerine davet eden bu beylerden birçoğu, 1811'de şereflerine verilen bir ziyafet sonunda ortadan kaldırılmış ve Mısır'da tam bir hâkimiyet tesis edilmiştir (Altundağ, 1945: 25-27).

Mısır'da gerçek manada hâkimiyetini kuran Mehmed Ali, artık bu ülkenin kaynaklarını değerlendirme ve ekonomik açıdan refaha ulaşma adına yatırım projelerine ağırlık verdi. Nil nehrinin ülkeye sağladığı katkıyı da iyi değerlendirerek, ekonomik ve ticari alanda faaliyetleri tekeline aldı (Armaoğlu, 2006:295).

Osmanlı Devleti, bu dönemde birçok meseleyle birden uğraşmak zorunda kaldığı için; 1811 yılında vehhabileri te'dib işi Sultan II. Mahmut tarafından Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'ya havale edilmiştir. Bunun için Mehmed Ali Paşa, oğlu Tosun Paşa'nın kumandasındaki bir orduyu 1811 yılında vehhabilerin üzerine gönderdi. Bu tarihten sonra oğulları ve kendisi 1819 yılına kadar Hicaz Bölgesinde Vehhabilerle ciddi mücadeleler etmiş ve nihayet 1819 yılında Abdullah bin Suud İstanbul'da idam edilmiştir. Bu tarihten sonra, Mehmed Ali'nin şöhreti Mısır haricinde Hicaz'a da yayılmış ve Müslümanlar arasında nüfuz sahibi olmuştur. Oğlu İbrahim Paşa'ya da vezirlik payesiyle Hicaz valiliği verilmiştir (Altundağ, 1945:27-28; Vehhabilik için bkz. Sertoğlu, 2011:2869-2876).

Osmanlı Devleti, 1821'de Mora'da çıkan Yunan isyanını bastırmak üzere yine bu dirayetli paşasının ordusundan yardım istemek zorunda kaldı. Mehmed Ali Mora valiliğinin de uhdesine verilmesi şartıyla bu yardımı kabul etti. İbrahim Paşa'yı düzenli, bir ordu ve güçlü bir donanmayla Mora'ya gönderdi. Bunların desteğiyle Mora ayaklanması bastırıldıysa da İngiliz, Fransız ve Rus gemilerinden meydana gelen bir filo, Osmanlı-Mısır müttefik donanmasını 1827'de Navarin limanında yaktı. Avrupa devletlerinin Yunanistan'ı Osmanlı Devleti'nden ayıracaklarını kestiren Mehmed Ali Paşa da oğlu İbrahim Paşa'yı geri çağırarak Osmanlı sultanına ilk itaatsizliğini yaptı. Hizmetlerine ve savaş masraflarına karşılık oğlu İbrahim Paşa için Suriye valiliğini istedi ise de Bâb-ı âlî ona, Suriye yerine Girid'i verdi (Altundağ, 1945:28)

Tarihî hadiseler dikkatli incelendiğinde; Mehmed Ali Paşa'nın 1820'li yıllarda Osmanlı merkezi idaresiyle arasının iyiden iyiye bozulmuş olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu durumun öncelikli sebebi Mehmed Ali'nin kendi ihtiraslarıdır. Daha 1810 gibi erken bir tarihte bile komşu vilayetlere olan ilgisi tarihçilerin gözünden kaçmamıştır. O tarihlerde komşularının yönetimine müdahil oluyor ve oradaki gelişmeleri kendi lehine çevirmeye çalışıyordu. Mısır'ın müstakilen kendi kontrolünde olması, daha kolay

müdafaa edilmesi ve ihtiyaç duyulan mali kaynakların ve askerlerin temini gibi meseleler onun aslında uzun zamandır ele geçirmeye çalıştığı Suriye'ye saldırmasına sebep olmuştur. O dönemde Kahire'de kurulan hastanenin kurucusu ve Mehmed Ali'nin müşavirlerinden biri olan Clot gibi şahısların bu husustaki yönlendirici rolü önemlidir. Ona göre;

“... Bundan dolayı Mısır'ın müstakil olarak emniyet içinde yaşaması, ancak Suriye'yi hudut yapmakla mümkündür. Çünkü Mısır'ın tabii hudutları Süveyş'te değil Toroslardadır.” (Aktaran: Altundağ, 1945:35)

Savunma kolaylığı sağlayan bu bölge Mısır müdafaasında doğal bir set vazifesi görebilirdi. Ayrıca bu dönemde 2 milyon olduğu tahmin edilen Suriye nüfusu; ordusunun asker ihtiyacı ve maddi açıdan donatılması için önemliydi. Ayrıca kereste, kömür, bakır ve diğer yer altı madenleri ve yer üstü zenginlikleri ilerde gerçekleştirmeyi düşündüğü sanayi hamlesi için de çok önemliydi.

Kendisi açısından yukarıda sayılan bu haklı sebepleri gerçekleştirmek için bir bahane kalmıştı. Bunun içinde Abdullah Paşa ile aralarının açılmasını kullanmıştır. Sayda valisi Abdullah Paşa ile arası açılan Mehmed Ali Paşa, emri altındayken Filistin'e kaçan 6000 kölemenin iadesini Paşa'dan istedi. Abdullah Paşa bunları iade etmediği için, Mehmed Ali Paşa büyük oğlu İbrahim Paşa'yı 1831 sonbaharında kalabalık bir ordu ve donanmayla Filistin üzerine gönderdi. Kendi tarafına çekmeyi başardığı yerel idareciler ve Hıristiyanlar vasıtasıyla da silah kullanmaya ihtiyaç bile kalmadan bu bölgede kontrolü sağladı (Altundağ, 1945:29-40; Fahmy, 2010:47-63).

Mehmed Ali Paşa, bu tarihten sonra her ne kadar çoğu yerde inkâr etmiş olsa da Osmanlı Devleti'ne bağlı bir paşa olarak kalmak istemiyordu. O, Mısır'da yarı bağımsız bir idare kurmak istiyordu. Yeniçeriliğin lağvedildiği, donanmanın 1827'de Navarin'de yakıldığı, 1828 Rus harbinde ciddi sıkıntılarının yaşandığı bir dönemde başlattığı isyan hareketi, aslında devletin içinde olduğu durumdan faydalanmaya çalıştığının da bir göstergesi kabul edilmelidir. Konjonktürü çok iyi değerlendiren Mehmed Ali, ilerde isyan edince hadiselerle batılı devletlerin karıştığı bir anda Osmanlı ile baş edemeyeceğini anlayınca, Batılı devletlerin temsilcilerine; amacının Padişahı devirip yerine oğlunu geçirmek olmadığını, oğlu İstanbul'a girse bile padişahı af dileyerek ayaklarına kapanacağını söylemiştir (Altundağ, 1945:40- 51; Armaoğlu, 2006:301-302)

İbrahim Paşa'nın Filistin'i savaş yapmadan ele geçirmesi üzerine, Vali Abdullah Paşa 2.000 kadar askeriyle Akka Kalesi'nde savunmaya çekildi. Mayıs'ın son günlerinde 1832'de Akka'ya da giren İbrahim Paşa, Haziran ortalarında Şam'ı da ele geçirdi. İki paşa arasındaki bu olaylar üzerine payitahtta bulunan Hüsrev Paşa ve diğer müşavirler, padişahı, eskiden

düşman oldukları Mehmed Ali Paşa üzerine kışkırttılar. Böylece Osmanlı Devleti ile Mehmed Ali arasında savaş başlamış oldu. 30 Mayıs 1832 tarihinde, Şeyhülislam tarafından verilen fetva, eski şeyhülislam, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri ve diğer ulema tarafından tasdik edilmiş ve böylece iki taraf arasında başlayan mücadelenin şer'iliği de kayda bağlanmış oldu. Artık bu mesele Osmanlıya tabi bir valiyle yapılan basit bir mücadele olmaktan çıkmış, Osmanlı mülküne saldıran bir düşmana karşı yapılan ciddi bir savaş hâlini almıştır (Altundağ, 1945:53-59; Ahmed Lütfi Efendi, 1999: C.4-5, 713; BOA, *HH*, 360/20081).

Savaşın ilk safhasında, Mısır kuvvetleri Osmanlı hükümeti tarafından üzerlerine gönderilen Ağa Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu Antakya ile İskenderun arasında yenilgiye uğrattı. Bu haber üzerine Kasım 1832'de sadrazam Reşid Mehmed Paşa komutasında 60.000 kişilik bir ordu İstanbul'dan hareket etti. Bu sırada Anadolu'ya giren İbrahim Paşa, hızlı hareket ederek 21 Kasım'da Konya'ya ulaştı. Kendisini zorlayabilecek ciddi bir muhalefetle karşılaşmayan İbrahim Paşa, sadrazam ve serasker Reşid Mehmed Paşa'nın kuvvetleriyle Konya yakınlarında karşı karşıya geldi. İbrahim Paşa kuvvetlerinin ciddi sıkıntıya düştüğü ve yenilmek üzere olduğu bir anda, kar yağışı ve puslu hava nedeniyle yanlışlıkla kendi askerleri zannıyla Mısırlı süvariler arasına giren sadrazam esir edildi. Bunun üzerine, komutası bozulan ve morali yok olan Osmanlı ordusu, muharebe meydanını Mısırlılara bırakarak geri çekilmek zorunda kaldı. Ardından İbrahim Paşa, 2 Şubat 1833'de Kütahya'ya geldi. Bâb-ı Âlî'nin bir veziri gibi davranıp halkı incitmeye çok dikkat etmiş, hatta esir edilen sadrazam Mehmed Reşid Paşa'yı da bir müddet yanında şehir-şehir dolaştırdıktan sonra serbest bırakmıştır (Altundağ, 1945:53-64; Ahmed Lütfi Efendi, 1999: C.4-5, 720).

Bu arada sultan II. Mahmud, Mehmed Ali Paşa'yı Osmanlı üzerine kışkırtmak ve kullanmak isteyen İngiltere ve Fransa'ya karşı denge oluşturmak ve bu yolla Mehmed Ali Paşa'yı yola getirmek için Rusya'yla yakınlaşma politikası geliştirdi. Padişahın daveti üzerine 10 savaş gemisi ve bir-iki bin Rus askeri Büyükdere çayırına çıktı. Rusya'nın işe karışmasını, boğazlar üzerindeki kendi çıkarları açısından ve Hindistan yolu bakımından tehlikeli gören İngiltere ve Fransa bu olay üzerine telaşlanarak, Mehmed Ali Paşa'dan Anadolu'yu boşaltmasını istediler. Üstelik Fransa Kuzey Afrika'da başka hesapları olan bir devlet olarak birçok faktörü hesaba katmak zorundaydı. Bunun için her iki devlet birden Mehmed Ali Paşa'ya baskı yapmaya başladılar. Bu baskılar neticesinde Osmanlı Devleti ile Kavalalı Mehmed Ali Paşa arasında 8 Nisan 1833'de Kütahya Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre; Mısır, Sudan, Sayda, Suriye, Trablusşam, Cidde ve Adana Mehmed Ali Paşa ile oğlu İbrahim'e bırakılacak, ayaklanmaya katılanlar için genel af ilan edilecek, Mısırlıların ordusu Anadolu'yu boşaltacaktı (Altundağ, 1945:64-145; Ahmed Lütfi Efendi, 1999: C.4-5, 720-723; Armaoğlu, 2006:292-295, 302-310; BOA, *HH*, 362/20132).

Osmanlı Devleti'nin bunca eyaletinin tek bir valinin idaresi altına verilmesini devletin geleceği için olumlu bulmayan Sultan II. Mahmud, Rusya ile 8 Temmuz 1833'de Hünkâr İskelesi antlaşmasını imzaladı. Bu antlaşmaya göre; Rusya savaşa girerse, Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı olan düşman savaş gemilerini boğazlardan sokmayacak, Rusya'nın istediği gemilere geçiş serbestliği tanıyacak, istemediklerine geçit vermeyecek, Osmanlı Devleti savaşa girerse Rusya padişahın istediği yere haddi aşmamak üzere asker sevk edecekti. Bu antlaşma 1841 yılına kadar sekiz yıl için imzalanmıştı. Böylece Mısır meselesi kısa bir sürelik de olsa kapanmış oluyordu. (Altundağ, 1945:145-159; Armaoğlu, 2006:311-317)

1. Konya Muharebesi ve Orta Anadolu'ya Etkisi

Çalışma konumuz açısından meselenin esas önemli olan tarafı, İbrahim Paşa'nın Anadolu'ya saldırısının bilhassa Orta ve Güney Anadolu coğrafyasında sebep olduğu olumsuzluklardır. Biz bu çalışmamızda daha çok Orta Anadolu şehirleri üzerindeki tesirleri üzerinde duracağız. Yukarıda kısaca bahsettiğimiz Konya Muharebesi hakkında kaynaklarda ve sonradan yapılan çalışmalarda mesele geniş bir şekilde izah edilmiştir. Bu yüzden kısa bir girişten sonra doğrudan konuya geçmemiz daha uygun olacaktır.

1832 yılının Temmuz ayının son günlerinde 19 bin askeriyle Suriye'yi ele geçiren İbrahim Paşa ile 20 bin kişilik Osmanlı ordusuna komuta eden Hüseyin Paşa arasında Suriye'nin en kuzey noktasında Toros Dağları'nın güneyinde Bilan (Beylan) denilen yerde yapılan ve bu isimle anılan savaşta, İbrahim Paşa kesin bir zafer kazandı. O ana kadar bütün yapılanların tek sorumlusunun Akka Valisi Abdullah Paşa olduğu dile getirilmekte ve İstanbul'un uyarıları bu şekilde geçiştirilmekteydi. Ancak Bilan Savaşı'ndan sonra, Toros Dağları'nın geçilerek Tarsus ve Adana şehirlerinin işgal edilmesi Osmanlılar açısından işin vahametini ortaya koymaktaydı. Ne var ki Osmanlı kuvvetlerinin çoğu kere aciz durumda olması İbrahim'in işini daha da kolaylaştırmaktaydı. Artık çok büyük bir bölge İbrahim'in kontrolünde bulunuyordu ve buraların sürekli denetimi için Sivas, Diyarbakır ve Erzurum'a giden ana yolun da hâkimiyet altına alınması gerekiyordu. Bu amaçla Urfa alınmış, Toroslardaki manevraların denetlenmesi için de Maraş alınmıştı. İbrahim Paşa Mısır'da bulunan babasıyla olan haberleşmeyi Doğu Akdeniz'de hâkim olan donanmaları vasıtasıyla yapıyordu (Fahmy, 2010:64-65; Danişmend, 1972:118-119; Karal, 1947:128-130).

Bütün bu mağlubiyetler üzerine Sultan II. Mahmut, devletin bir valisi olup, İstanbul'u tehdit edecek kadar büyük bir gücün sahibi olan bu kişiyi durdurmak amacıyla, yeni bir ordu toplanmasını emretti. Ekim 1832 sonlarında Sadrazam Mehmed Reşid Paşa, imparatorluğun farklı coğrafyalarından topladığı askerlerle ve elan cephede bulunanlarla beraber 80 bin kişilik bir ordu kurmayı başardı. Ancak kurulan bu ordunun çok az bir

kısmı düzenli birliklerden oluşmaktaydı. Buna karşılık Mısır ordusu Süleyman ismini alan ve aslen Fransız olan bir komutanın idaresi altında düzenli birliklerden oluşan, modern usullere göre savaşan bir orduydü. 21 Aralık 1832 tarihinde iki taraf orduları Konya Ovası'nda, şehrin kuzey kemsindeki düzlükte karşılaştılar. Yapılan savaş Osmanlıların kesin mağlubiyetiyle sonuçlandı. Neticede Osmanlı 3 bin asker ve 92 top kaybetmiş, 10 bin askeri ile sadrazamı da esir düşmüştü.² Daha önce çok az defa böyle bir duruma düşen Osmanlılar mecburen dışarıdan destek aramak zorunda kalırlar ve mesele uluslar arası bir hale gelir (BOA, *HH*, 907/39746-A; BOA, *HH*, 359/20050-A; BOA, *HH*, 377/20489-B; Fahmy, 2010:65-74; Sertoğlu, 2011: 2930-2931; Karal, 1947:130-139; Mısır ordusu hk. Bkz. Fahmy, a.g.e., s.155-192).

1.1. Gülek Boğazı, Ulukışla ve Ereğli'de Yapılan Mücadeleler

Gülek (Külek) Geçidi veya Boğazı diye bilinen yer, Akdeniz Bölgesi'nde Toros Dağları'nın doğusunda bulunur. İç Anadolu'yu Çukurova'ya bağlayan en önemli geçittir. Gülek Boğazı, Marmara ve Ege kıyılarını Torosların ötesindeki beldelere bağlamasından dolayı çok önemlidir. Her ne kadar yeni açılan tünel ve demir yolu Gülek Boğazının önemini kaybettirdi ise de, stratejik önemini hala muhafaza etmektedir. (Darkot, 1993: 1075-1078) Eski dönemler göz önüne alındığında bu geçidin ordular için neden önemli olduğu izahtan varestedir.

Kavalalı İbrahim Paşa'nın hedefine ulaşabilmesi ve Anadolu'da başlatmış olduğu ileri harekâtı tamamlayabilmesi bu geçidin kontrol altına alınmasına bağlıydı. Stratejik değeri yüksek olan bu geçit tüm Osmanlı tarihi boyunca da mümkün olan en üst seviyede kontrol ve tahkim edilmeye çalışılmıştır. Bu savaş esnasında İstanbul'dan gelen emirlere bakıldığında da Gülek Boğazı'nın iyi muhafaza edilmesi ve hâkimiyetin karşı tarafa bırakılmaması sık sık tekrarlanan hususlardandır (Bkz. BOA, *HH*, 396/20888; BOA, *HH*, 367/20277).

Mehmed Ali Paşa, Mısır'da kurmayı planladığı devletin doğal sınırlarının Suriye ve Anadolu'nun güneyini de içine alması gerektiğine inanmaktaydı. Bu nedenle İbrahim Paşa 1832 tarihinde Anadolu'nun önde gelen aşiret ve beylerine mektuplar yazarak kendilerine tabi olmalarını istemişti. Bunlar arasında Menemencioğlu Habib ve Ahmed Beyler de yer almaktaydı. Mısırlıların Çukurova Bölgesi üzerinde bu kadar ısrar etmelerinin bir sebebi de donanmaları için gerekli olan kerestenin temin edilmesi ve zengin maden yataklarına sahip olma meselesidir. Adana ve Antalya'nın işgal edilmek istenmesinin temel sebebi budur. Kereste ve maden üretimi kontrol edilmeli ve ele geçirilen ürünler Gülek tarafına geçirilmeliydi. İbrahim Paşa bu amacına matuf olarak Gülek Boğazı

² Bazı kaynaklarda bu rakam 35 bine kadar çıkmaktadır.

civarında kale ve tabyalar inşa ettirmiş, Tarsus-Pozantı arasında ise kışla ve hanlar yaptırmıştır. Buna karşılık Osmanlı idarecileri Menemencioğlu'ndan hem Gülek Boğazı'nı Mısırlılardan kurtarmasını hem de İbrahim Paşa'nın hamlelerinden haber vermesini istemekteydiler. Ancak bu beklentilerinin yerine getirildiğini söylemek mümkün değildir. Bilakis Osmanlı ordusunun mahrem bilgilerinin karşı tarafa ulaştırdığını belgelerden görebilmekteyiz (Ulutaş, 2006:374-379; BOA, HH, 349/19779)

Osmanlılar, tarihin birçok döneminde bölgelerinde çıkan isyanları bastırmak için aşiretleri ve onların liderlerini kullana gelmişlerdir. Gülek Geçidi'nin muhafazasında en önemli rolü üstlenen şahıslardan birisi, o dönemde yerel otoriteyi temsil eden ve halk üzerinde etkili olan ayanlardan Menemencioğlu³ Habip Bey'dir. Habip Bey, kardeşi Ahmet ve aşireti böyle olağanüstü bir durumda bazen Osmanlıyı, bazen de Mısırlıları desteklemek zorunda kalmıştır. Bir ara Mısırlılara yardım eden Habip Bey'e İstanbul'dan *kapucubaşılık* vazifesi ve ihsanlar verilmiş, karşılığında boğazı tutması istenmiş, bunun için gayret de etmiştir. Ancak kardeşi azımsanamayacak bir askeri güç ile Adana'ya giderek İbrahim Paşa'ya tabi olmuştur. Menemencioğulları, böylesine ikili bir yardım anlayışının neticesinde hem siyasi açıdan hem de ekonomik açıdan bazı kazançlar elde etmeyi amaçlamışlardır. Ancak bu anlayış sebebiyle oralarda yaşayan halk hadiselerden ciddi şekilde zarar görmüştür. 1831 yılında bu hadiseler bölgede eşkıyalık hadiselerini arttırmış, mal ve can kaybına sebep olmuştur (BOA, HH, 349/19779; BOA, HH, 367/20277; BOA, HH, 370/20372-E; Konyalı, 1970:430; Ulutaş, 2006:370-373; Kış, 2004:35).

Gülek Boğazı'nın tutulmasının önemi Osmanlılar için tartışmazsıdır. Bunun için aşiretlerin düzensiz birlikleri önemli kolluk vazifesi ifa etmişlerdir.⁴ Konya'daki orduda görevli olan kaymakam Rauf Paşa, Habip Bey'e aşiretiyle beraber boğaza yerleşmesini ve bu şekilde Mısırlılara müdahale edilmesini emretmiştir. (Ahmed Lütfi Efendi, 1999: 735; Ulutaş, 2006: 381). Bu emre rağmen; Habip Bey'in kardeşinin mısır ordusu saflarına geçmesi, Adana, Tarsus ve Karakayalı'da bulunan aşiretlerin Mısırlılara yardım etmesi ve orada vazifeli paşaların tekâsülleri sebebiyle Gülek Boğazı, İbrahim'in kontrolü altına geçmiş ve Mısırlılar Çukurova bölgesine girmişlerdir. Ayrıca Osmanlı ordusunun teknik donanım açısından da oldukça yetersiz olduğu dönemin yazışmalarından rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Adana Valisi Sadık Paşa bir maruzatında; ellerinde 125 çarha gülle olduğu, harp edecek yeterince aletleri olmadığı, hatta tabya yapmak için kazma ve kürek bile olamadığı, kazma kürek araştırmaya devam ettikleri ve işe yaramaz toprakların tamir için Konya'ya gönderileceğini

³ Menemencioğulları için bkz. Menemencioğlu Ahmed Bey, *Menemencioğulları Tarihi*, (Haz. Yılmaz Kurt), Akçağ Yay. Ankara, 1997.

⁴ Bir örnek için bk. BOA, HH, 372/20389-M, Ulukışla'ya vürud ile Mısır seraskeri İbrahim'in arkasını kesmek için Kozanlı Mehmed Bey'in aşiretlerinin me'mur edildiği hk.

bildirmektedir (BOA,HH,364/20154-B). Buna rağmen merkezden Adana havalisinde vazife yapan askerlere gönderilen emirlerde Tarsus ve çevresindeki aşiretlerden ve kabilelerden 5-10 bin arası piyade ve süvari toplanıp, Suriye ve Arabistan'da görevli orduya katılmaları istenmekteydi.

Osmanlılar için bu geçit ne kadar önemliyse Mısırlılar için de en az o kadar önemliydi. Hem bölgeden saflarına geçen Osmanlı tebaası, hem de yanlarında getirdikleri Arap atlılarıyla Gülek ve Dinyelik boğazları azami derecede muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Üstelik gelen askerlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve cephane tedariki amacıyla da Mısır'dan 40 tekne yiyecek ve 360 adet top getirilmişti. Bu toplardan bazıları Niğde, Ereğli vs yerlerde günümüze kadar ulaşabilmiştir (Ulutaş, 2006: 382-384; Konyalı, 1970:431).

Osmanlı merkezî idaresinin olanca ısrarına rağmen, doğal bir tabya vazifesi gören Gülek Boğazı'nda tutunamayan Osmanlı ordusu komutanları başka stratejiler geliştirmek zorunda kalmışlardır. Serdar Hüseyin Paşa, emrindeki kuvvetleri Karapınar'a kaydırırken, Ali Paşa da Konya'ya hareket etmiştir. Ayrıca Hüseyin Paşa, emrindeki kumandanlardan birçoğunu Ulukışla'ya sevk etmiş ve kendisi de Ereğli'de beklemeye başlamıştı.⁵ Yaşanan bu başarısızlık sebebiyle Hüseyin Paşa serdarlıktan azledilmiştir. Gülek Boğazı kaybedilince Rauf Paşa, Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'ya boğazın hâkimiyetinin kaybedildiğini ancak ordunun Ereğli'de savunma hattı oluşturduğunu bildirmiştir. Bu hamleyle Osmanlı ordusuna stratejik açıdan üstünlük sağlayan Mısır ordusu Gülek Boğazı'nı zapt etikten kısa bir süre sonra Ulukışla ve Ereğli'yi de işgal etmişlerdir. Mısırlılar ileri harekâtla Konya'yı ele geçirme planları yaparken, Konya'da bulunan Osmanlı kurmayları da Ereğli'de bulunan Mısırlılar üzerine yürümüşler ancak ciddi bir direnişle karşılaştıkları için önce İsmil'e sonra da Konya'ya çekilmişlerdir. Aslında Osmanlı kuvvetleri bir yerde karargâh kurup, orduyu oraya topladıktan sonra düşman kuvvetlerini beklemeleri gerekirken, birden fazla şehrin saldırıya uğraması ve ordunun parça parça buraları müdafaa etmeye çalışması neticesinde bir türlü istenilen başarı sağlanamamıştır. Üstelik bu dağınıklık sebebiyle Anadolu'da eli silah tutabilen herkes İbrahim Paşa'nın ordusuna katılmıştır. Kendine bağlı Mısır'dan gelen özel birlikleri dağıtmayan İbrahim Paşa bu konuyla Osmanlılara karşı güçlü bir hâle

⁵ "... ve Ulukışla dahi emin mahal bulunmadığından ma'ada mahal-i mezburun hazelerleri sabık Ulukışla Voyvodası İlyas, İbrahim-i leimin yanında bulunan Ahmed Kahya nam şahsın başına cem olarak, elleri yettiği yerlerde asakire tüfenk endahıyla..." "... Ereğli'de cümle me'murîn hazeratıyla birleşerek iktiza-yı hale göre hareket olunmak üzere bi'l-ittifak Ereğli'ye azimet olunduğu..."

gelmiştir (BOA, *HH*, 362/20117-D⁶; BOA, *HH*, 363/20145-E⁷; Ahmed Lütfi Efendi, 1999: C.4-5, 734-735; Konyalı, 1970:431-432; Kış, 2004:36-39).

Gülek Boğazı düştükten sonra Osmanlı kuvvetleri hemen yakındaki Akköprü ve Çiftahan gibi mevkilerde karşı durmaya çalışmış ise de tutunamayıp, Ulukışla'ya çekilmişlerdir. Bu arada Mısır ordusu içerisinde başlayan sıtma salgını Osmanlıların işini biraz olsun kolaylaştırmıştır. Salgın nedeniyle Mısır askeri neredeyse 2 ay gibi bir sürede yakın mesafede bulunan Konya'ya ancak ulaşabilmiştir. Bu zamanı iyi değerlendiren İbrahim Paşa bu arada yukarıda belirtilen tahkim işiyle meşgul olmuş, aynı zamanda Adana ve Ulukışla ayanlarını da yanına çekmiştir. Aynı günlerde son bir çabayla Gülek Boğazı'nı Mısırlılardan almak isteyen komutanlar fikirlerini sadrazama bildirmişler ama bir netice alınamamıştır (BOA, *HH*, 358/20027-B; BOA, *HH*, 362/20117-D; BOA, *HH*, 372/20389-N; BOA, *HH*, 396/20888⁸; Kış, 2004:40).

Şartları gereği savunması zor olan Ulukışla'da da tutunamayan Osmanlı ordusu son çare olarak Konya'nın kapısı mesabesindeki Ereğli'ye mecburi olarak çekilmek zorunda kalmıştır. Burada birleşen Osmanlı birlikleri bir savunma hattı kurmuş ve İstanbul'dan Serdar-ı Ekrem Reşid Mehmed Paşa gelinceye kadar Mısırlıları durdurmak istemişlerdir. Osmanlı ordu komutanlarına Rauf Paşa tarafından gönderilen emirde; Gülek Boğazı'nın Mısırlılardan alınması, eğer bu mümkün olmaz ise Ereğli'nin ciddiyetle muhafaza edilmesi ve İbrahim Paşa'nın ordusunun Konya'ya geçmemesi emredilmiştir. Tam bu esnada Mısır'dan Mehmed Ali Paşa'nın gönderdiği 5 bin kişilik takviye kuvvet İbrahim Paşa'nın imdadına yetişmiştir. Aldığı bu destek ile Konya üzerine yürümeye başlayan İbrahim Paşa kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, ciddi bir direniş görmeden hatta hiç zorlanmadan Ereğli'yi 16 Ekim 1832 tarihinde ele geçirmiştir. Ardından civar şehirlerde hâkimiyet tesis edilmeye başlanmış, Karaman şehir merkezi kontrol altına alınmış ve İçel'de ele geçirilmiştir. Bölgede bulunan birçok kaza halkı da Mısırlılara tabii olmuştur. Mısır ordusuna karşı sempati beslemeyen yörelerde yerli halktan ileri gelenler idareci olarak atanmıştır. Böylelikle ilerde kendilerine sıkıntı çıkarmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. İbrahim Paşa'nın Ereğli'yi çok sevdiği bu yüzden buraya bir konak yaptırdığı da rivayetler arasındadır. 13 Kasım 1832 tarihinde Ereğli'den hareket eden Mısır askerleri yaklaşık 5 gün sonra Konya'nın kenar mahallerine ulaşmıştır (BOA, *HH*, 358/20027-B; Konyalı, 1970: 431-432; Kış, 2004:40-43).

⁶ 21/Ca/1248 (16 Ekim 1832) Tarihli, belge; "Gülek Boğazının istirdadına imkan olmadığından, İbrahim Paşa ordusunun ilerlediğinden ve Çiftahan'da yapılan muharebede Sadık Paşa askerinin bozulduğundan mecburen Ulukışla'dan Ereğli'ye ric'at edildiği..." hakkında.

⁷ 11/C/1248 (5 Kasım 1832) Tarihli, İçel Müttesellimi Sadık Bey'in Kıbrıs Muhassılına mektubu.

⁸ 29/Z/1248 (19 Mayıs 1833) tarihli belge; "Gülek Boğazı'nın alınması için Ulukışla önünde paşalar bil-ictima taarruza geçileceği hakkında..."

1.2. Savaşın Niğde, Nevşehir ve Kayseri Üzerine Etkileri

Mehmed Ali'nin oğlu İbrahim Paşa, Akka'yı işgal ettikten sonra, önüne çıkan Osmanlı kuvvetlerini yenerek Adana'ya kadar ilerlemişti. İleri harekâtına devam ederken geçtiği güzergâha yakın olan yerlerin ahalisine ve idarecilerine gönderdiği emirler ve beyannamelerle kendinse muhalefet edilmemesini ve karşı konulmamasını istiyordu. Ereğli'de bulunduğu sırada Niğde ve Kayseri'ye yazdığı emirler üzerine Niğdeliler ve Kayserililer eğer üzerlerine gelinecek olursa Mısırlılara muhalefet etmeyeceklerini ve onlara tabi olacaklarını söylüyorlardı.⁹ Kayseri valisi Osman Paşa, İstanbul'a yazdığı maruzatında; Kayserililerin mahkeme binasında toplanarak, İbrahim Paşa'nın gelmesi hâlinde, kendisine muhalefet edilmemesi yönünde karar aldıklarını bildirmekteydi. Bu esnada halkın yarısı İbrahim taraftarı, diğer yarısı da Osmanlı taraftarı olmuştu. Muhtemeldir ki İbrahim Paşa'nın 3 koldan 6'şar bin askerle Kayseri, Ulukışla ve İçel'e doğru saldıracağı bilgisini almış olmaları bu kararı vermelerinde etkili olmuştur (Konyalı, 1970: 429; Konyalı, 1974, C.I, 459; BOA, HH, 370/20372-U; BOA, HH, 354/19881-A; BOA, HH, 354/19881-C; BOA, HH, 907/39760). Yine ortaya çıkan bu endişeye binaen, Kayseri Mutasarrıfı Osman Paşa'nın talebiyle bir başbuğ komutasında ve binbaşılardan maiyetinde üç bin asker gönderilmiş ve eğer talep olursa Maraş Muhassılı Süleyman Paşa'nın da yardıma gelebileceği bildirilmişti (BOA, HH, 356/19978-E; BOA, HH, 356/19978-G).

Kayseri üzerinde yapılan hâkimiyet mücadelesi hakkında belgelerde farklı bilgiler verilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi halkın kendi rızasıyla Mısırlılara tabi olduğu bilgisi verildiği gibi; 11 Ocak 1833 tarihli bir vesikada, Kayseri valisi Osman Hayri Paşa'nın Yozgat'ta bulunmasını fırsat bilen Yeniçerilerin ayaklanarak Kayseri'yi Mısırlılara teslim ettikleri yönünde bilgiler de mevzu bahis edilmektedir (BOA, HH, 363/20142-B).

5 Kasım 1832 tarihli bir belgeye göre; İbrahim'in kuvvetleri sadece Ulukışla, Ereğli gibi yerlere değil Niğde ve hatta Nevşehir'e bile ulaşmışlardı. Buralarda yaşayan halkın onlara meyletmesinin önüne

⁹ Arşiv kayıtlarında bu husus üzerinde birbirleriyle çelişen bilgiler vardır. Kanaatimizce bu çelişkili durumun kaynağı; halkın İbrahim Paşa'dan korkması ve şehirlerine olası bir saldırı durumunda çok fazla can ve mal kaybının yaşanması endişesidir. Yoksa gelen tahkikat raporlarında genellikle halkın "Devlet-i Aliyye'ye mu'ti" olduğu bildirilmektedir. Bkz. BOA, HH, 907/39760, (11/B/1248 = 4 Aralık 1832) "İbrahim Paşa'nın Ulukışla'ya tecavüzü üzerine Kayserililerin ekserisi ona uymaya hazırlandıkları cihetle Trabzon askerini içerilerine sokmayacaklarının anlaşılması üzerine sadrazam kuvve-i külliye ile orduya gelerek Kayserilileri susturmuş ve Trabzon askeri de Kayseri'ye girmiş olduğundan....Trabzon valisi Osman Paşa'nın kaimesi." , Ayrıca Bkz. BOA, HH, 354/19881-C, (2/C/1248 = 29 Ağustos 1832) "İsyan eden Mehmed Ali'nin oğlu İbrahim haininin Gülek Boğazı'nı geçerek Ulukışla'ya geldiğine ve oradan Kayseri'ye ahalisini tahrik için buyruldu gönderdiğine ve bu esnada gelen buyruldu cümle muvacehesinde kıraati ve İbrahim'in buyruldu kıraate cümle ahalinin İbrahim'i tel'in ve Devlet-i Aliyye'ye sadık ve muavenet ve muti olduklarını i'tiraf ve ikrar eylediklerine..." Kayseriye mutasarrıfı Osman Hayri Paşa'nın Trabzon ve Sivas valisi Osman Paşa'ya tahrirat.

geçilmesi ve bu şehirlerin korunması için buralara on bin asker ve nüzul emini gönderilmesinin gerekliliği belirtilmekteydi (BOA, HH, 384/20611; BOA, HH, 384/20611-E)¹⁰. Merkezin bu emirlerine muhalif olarak, İbrahim Paşa da Konya'ya ilerlerken, emrinde bulunan çok sayıda asker ve kardeşi Abbas Paşa ile beraber çevrede bulunan yerlere emirler ve beratlar göndererek kendisine tabi olmalarını istemiş ve buralara kendi adamlarını tayin etmiştir. 24 Ekim 1832 tarihinde, Osmanlı padişahlarına ait fermanlar gibi divanî yazıyla yazdırarak Aksaray'a gönderdiği buyruldu; Aksaray naibi olarak Abdullah isminde bir zatı görevlendirmiş ve adı geçen livanın şer'i ahkâmın gereğince yerine getirilmesini istemiştir. Aynı şekilde Nevşehir'e de buyruldu göndermiş, Nevşehir Kaymakamı Tahir Bey şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır (Konyalı, 1974, C.I, 462; BOA, HH, 907/39746-C; BOA, HH, 371/20381-D).

4 Aralık 1832 tarihli Trabzon Valisi Osman Paşa'nın kaimesine göre; İbrahim Paşa'nın Ulukışla'yı ele geçirdiği, bu sebeple yakında bulunan Kayserililerin de Ona tabi olmaya meyilli oldukları, hatta Kayseri'nin muhafazası için gönderilmiş olmasına rağmen kendinsin ve askerinin şehre sokulmaması için çaba gösterdikleri bildirilmişti. Bu gelişmeler karşısında Sadrazam külliyetli bir orduyla gelerek Kayserilileri susturmuş ve İbrahim Paşa'yı kovmakla görevli Trabzon Valisi Osman Paşa da askeriyle Kayseri'ye girerek duruma hâkim olmuştur (BOA, HH, 907/39760).

1833'ün ilk günlerinde Mısırlılara tabi olanların tedibi ve düzenin tesisi amacıyla görevli olan Sivas ve Trabzon Valisi Osman Paşa'nın tahririne göre; Kayseri'ye hareket eden Osmanlı ordusu, önce İncesu'ya ardından da Ürgüp'e vardığında, ahali orduya karşı gelmiş, kısa bir mukavemetten sonra Nevşehir ve civarı itaat altına alınmış ve oradan da Niğde ve Bor üzerine hareket edilmiştir (BOA, HH, 907/39746-M; BOA, HH, 907/39746-J).

Ele geçirdiği tüm noktaları tahkim eden İbrahim Paşa'nın o dönemde beraberinde getirerek şehirlerin kalelerine ve geçitlere yerleştirdiği toplar günümüzde bile hâlâ var olmaya devam etmektedir. Örneğin Niğde Kalesi'ne üzerlerinde Mehmet Ali Paşa'nın ismi yazılı olan 3 adet top getirilmiş ve bunlar uzun dönemler kullanılmıştı. Gülek Boğazı ve Ulukışla'nın tahkimi için getirilen topların Cumhuriyet döneminde bile müsait yerlerde ve bazı kalelerde sergilendiğine ve oraya buraya atıldığına dair görgü şahitlerinin ifadeleri vardır (Konyalı, 1970:431; Konyalı, 1974, C.I, 460).

¹⁰ "... bulunduğum ecilden baş ve baş feda edeceğim ma'lum ise de şu heriflerin meyl ü rağbetleri taraf-ı muhalifine olduğu gereği gibi hiss olunmuş ve etrafıyla anlaşılmuş idüğünden hasılı şimdiki hal ne vecihle olursa olsun bu tarafda tez elden bir ordu tertibiyle, on bin mikdarı 'asakir bulunduğuşurette sair me'murine hacet kalmayarak 'avn ü 'inayet bari ve yümn..." Kayseriyye Mutasarıfı Osman Paşa Kullarının Şukkasıdır.

Sonuç

Kimi araştırmalara göre “Mısır Meselesi” Osmanlılar için yeni bir başlangıç evresini teşkil eder ve hatta yeni bir paradigmanın doğmasına sebep olmuştur. Siyasi alanda Osmanlıları yenilik yapmaya zorlayan bir hadisedir. Osmanlıların Yeniçeriliği ilga ettiği, yeni bir ordu kurmakla meşgul olduğu, taşrada bulunan birliklerini yeterince mekanize ve mobilize edemediği bir dönemde; Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, tersine daha modern daha donanımlı ve teknik açıdan daha destekli bir ordu ile Anadolu'ya saldırmıştır. Evvela, çok stratejik bir noktada olan ve Çukurova'yı Orta Anadolu'ya bağlayan Gülek Boğazı Mısır ordusunun kontrolüne geçmiş, daha sonra da safha safha Osmanlılara karşı başarılı olunmuştur. Neticede önce Konya daha sonra da Kütahya'ya kadar ilerleyen bir güç olarak Mısırlılar Osmanlı Devleti'ni bu zor dönemde çok ciddi sıkıntılara sokmuştur.

Hiçbir ciddi eğitim almadan onca yeniliğe imza atan ve modern bir devlet kurmanın öncü adımlarını başlatan Mehmet Ali'nin yapıp-ettikleri elbette ki çok önemsenmelidir. İbrahim Paşa, babasının Mısır'da yaptıklarının benzerini Anadolu'da yapmak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Tarsus'ta nehrin yolunu değiştirmeye çalışması bir tersane inşaa etmeye kalkışması ve bir çiftlik kurmak istemesi bu meyanda ele alınabilir. Ancak arkasındaki teknik destek şüphesiz Batıdır ve Batı bu meselede nerededir, sorusu mevzuumuz için önemlidir. Rusya, İngiltere ve Fransa'nın bu meselede kendi çıkarları için taraf oldukları ve bunun için Mehmet Ali'ye doğrudan baskı uyguladıkları bilinen bir gerçektir.

Bu savaş esnasında da görüldüğü üzere, tarihî süreçte normal insanların ve halkın güçlülere zayıf olanlara tercih etme eğilimleri olağan bir durumdur. Bu açıdan bakıldığında halkın veya liderlerine bağlı aşiretlerin kendi çıkarları icabı İbrahim Paşa'nın yanında yer alması veya geçici bir süre öyle bir görüntü vermesini de tabii karşılamak gerekir. Kayseri, Niğde ve Nevşehir halkı bu dönemde çıkarlarını muhafaza edebilmek ve İbrahim Paşa'nın hışmına uğramamak için, Onun gönderdiği emirlere tabi olmuş görünmektedirler. Bu durumu yapılan yazışmalardan takip edebilmek mümkündür.

Aynı anda birden fazla şehri ve stratejik noktayı muhafaza etmek zorunda kalan Osmanlı kuvvetleri bu açıdan da iyi bir savunma yapamamışlar ve Mısırlılar karşısında tutunamamışlardır. Özellikle şehirlerde bulunan Yeniçeri garnizonlarının, yerel güçlerin, kadıların, naiblerin, kaymakam ve voyvoda gibi merkezi idareyi temsil eden grup ve şahısların merkezin emirlerini bilerek veya zoraki şekilde kulak ardı etmeleri ve bazı yerlerde halkın Osmanlı kuvvetlerine karşı koymaya çalışmaları bu meselede Osmanlılar tarafına eksi hanesine yazılan hususlardandır.

18 ve 19. yüzyıllarda taşra idaresinde yaşanan sıkıntılar bu savaş esnasında da açıkça görülmüştür. Ayanların Osmanlı merkezî idaresiyle aralarındaki bağın ne kadar sağlam olduğu veya olmadığı meselesini takip açısından da bu savaş önemli ipuçları vermektedir.

Osmanlı için zor ve uzun geçen 19. yüzyılının hemen başında cereyan eden Mısır Meselesi, merkezi devletin kendi atadığı bir valisi karşısında ne denli zor bir imtihan verdiğinin açık bir göstergesidir. Anadolu şehirlerini her yönden etkileyen, bu isyanın aktörleri olan baba-oğul paşalar şehirlerdeki yönetim yapısını bile kendilerince değiştirmeye çalışmışlardır. Çok farklı vechesi bulunan bu mesele kanaatimize göre daha farklı şekillerde ele alınmaya devam edilmeli ve özellikle uluslararası boyutu üzerinde daha ciddi çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ahmet Lûtfî Efendi. (1999). *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C.4-5, (Osmanlıcadan Aktaran, Yücel Demirel), İstanbul: YKY.
- Altundağ, Şinasi. (1945). *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi, 1831-1841*, Ankara: TTK Yay.
- Armaoğlu, Fahir. (2006). *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, İstanbul: Alkim Yay.
- Çetin, Atillâ. (1998). *Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği –Osmanlı Belgelerine Göre-*, İstanbul: Fatih Ofset.
- Danişmend, İsmail Hami. (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Darkot, Besim. (1993). “Külek”, *İA*, C.6, s.1075-1078, İstanbul: MEB Yay.
- Fahmy, Khaled. (2010). *Paşanın Adamları, (Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır)*, (Çev. Deniz Zarakolu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Karal, Enver Ziya. (1947). *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara: TTK.
- Kış, Salih. (2004). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa Hadisesinde Konya Muharebesi*, Basılmamış YLS Tezi, (Dnş. Mehmet Yılmaz), Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1970). *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Ereğli'si Tarihi*, İstanbul: Fatih Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. (1974). *Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde Aksaray Tarihi*, C.I, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Kutluoğlu, Muhammed Hanefi. (2002). Kavalalı Mehmed Ali Paşa. *DİA*, C.25, s.62-65.
- Menemencioğlu Ahmed Bey. (1997). *Menemencioğulları Tarihi*, (Haz. Yılmaz Kurt), Ankara: Akçağ Yay.
- Raymond, André. (1999). *Yeniçerilerin Kahiresi*, (Çev.Alp Tümertekin), İstanbul: YKY.
- Sertoğlu, Midhat. (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara: TTK Yay. (İlk Baskısı 1962 İskit Yayınevi.)

Ulutaş, Songül. (2006). Tarsus Şer'iyeye Sicilleri ve Arşiv Belgeleri Işığında Menemenciöğlü Aşireti'nin Mısırlılara ve Osmanlı Devleti'ne İkili Yardım Faaliyetleri (1832-1841). *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S.1, ss.369-392.

Arşiv Kaynakları

- BOA, *HH*, 360/20081, (29/Z/1247)
BOA, *HH*, 349/19779, (17/Ra/1248)
BOA, *HH*, 354/19881-A, (07/C/1248)
BOA, *HH*, 354/19881-C, (02/C/1248)
BOA, *HH*, 356/19978-E, (28/C/1248)
BOA, *HH*, 356/19978-G, (25/Ca/1248)
BOA, *HH*, 358/20027-B, (07/C/1248)
BOA, *HH*, 359/20050-A, (05/Ş/1248)
BOA, *HH*, 362/20117-D, (21/Ca/1248)
BOA, *HH*, 362/20132, (29/Z/1248)
BOA, *HH*, 363/20142-B, (19/Ş/1248)
BOA, *HH*, 363/20145-E, (11/C/1248)
BOA, *HH*, 364/20154-B, (29/Z/1248)
BOA, *HH*, 367/20277, (29/Z/1248)
BOA, *HH*, 370/20372-E (29/Z/1248)
BOA, *HH*, 370/20372-U, (29/Z/1248)
BOA, *HH*, 371/20381-D, (20/C/1248)
BOA, *HH*, 372/20389-M, (14/Ca/1248)
BOA, *HH*, 372/20389-N, (14/Ca/1248)
BOA, *HH*, 377/20489-B, (04/Ş/1248)
BOA, *HH*, 384/20611, (11/C/1248)
BOA, *HH*, 384/20611-E, (11/C/1248)
BOA, *HH*, 396/20888, (29/Z/1248)
BOA, *HH*, 907/39746-A, (04/Ş/1248)
BOA, *HH*, 907/39746-C, (09/Ş/1248)
BOA, *HH*, 907/39746-J, (11/Ş/1248)
BOA, *HH*, 907/39746-M, (11/Ş/1248)
BOA, *HH*, 907/39760, (11/B/1248)

